

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 67 Yıl: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581



Volume: 12 Issue: 67 Year: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Doi Number:
http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3743

LİSELERDE AKRAN ZORBALIĞI PEER BULLYING IN HIGH SCHOOL

Mehmet Baki BİLİK*

Öz

Bu araştırma ortaöğretim eğitimlerine devam eden öğrencilerin evden sonra en fazla vakit geçirdikleri okul sıralarında neden oldukları ve/veya maruz kaldıkları akran zorbalıklarını konu edinmektedir. 2019 yılında Van kent merkezindeki ortaöğretim kurumlarına devam eden 600 öğrenciyle yapılmış yüz yüze görüşmeye dayanan araştırma, cinsiyet özelliklerine göre öğrencilerin akran zorbalığına uğrama veya sebep olma sıklıklarını ölçmüştür. Araştırmada kız öğrencilerin %47,6'sı ile erkek öğrencilerin %41,3'ünün toplamda öğrencilerin %44,3'ünün çeşitli düzeylerde zorbalığa maruz kaldığı tespit edilmiştir. Sıklık düzeyine bakıldığında ise kızların %9'u ile erkeklerin %12,3'ünün haftada birkaç kez olmak üzere akranları tarafından zorbalığa maruz kaldıkları gözlenmiştir. Öbür taraftan araştırmaya katılan öğrencilerin %31,7'si sıklığı değişmek üzere akranlarına zorbalıkta bulunduğu saptanmıştır. Cinsiyet özelliklerine göre değerlendirildiğinde kız öğrencilerinin %27,6'sı ile erkek öğrencilerin %35,5'i araştırmanın yapıldığı döneme yakın aylarda akranlarına zorbalık yaptığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Akran Zorbalığı, Kurban, Zorba, Lise.

Abstract

This research focuses on the peer bullying caused and/or exposed by the students in secondary school where they spend the most time after school. The research, which was conducted in 2019 with 600 students attending secondary schools in Van city center, measured the frequency of peer bullying or causing bullying by gender characteristics. In the study, it was found that 47,6% of female students and 41,3% of male students and 44,3% of students in total were exposed to various levels of bullying. When the frequency was examined, it was observed that 9% of girls and 12,3% of boys were bullied by their peers several times a week. On the other hand, 31,7% of the students participated in the study bullying their peers to change the frequency. When evaluated according to gender characteristics, it was found that 27,6% of female students and 35,5% of male students bullied their peers in the months when the research was conducted.

Keywords: Peer Bullying, Victim, Bully, Secondary Education.

Giriş

Günümüzde okullar bireylerin zamanlarının büyük bir kısmını geçirdikleri, sosyalleştikleri, dünya ve evrenle ilgili olarak bilgilendikleri, yaşamla ilgili tutum ve davranışlar edindikleri önemli kurumlardan birini oluşturmaktadır. Tam gün eğitimin yaygınlaşmasıyla birlikte gündelik yaşamın önemli bir kısmını oluşturan okul hayatı, bireylerin kişilik oluşturma çağlarına denk geldiği için ayrıca kritik bir önem arz etmektedir. Bireylerin okul dönemindeki yaşantıları hem kendi gelecekleri hem de ülke geleceği açısından oldukça önemlidir. Dolayısıyla sağlıklı bir toplum, aydınlık bir geleceğin yolu, sağlıklı, kendine güvenen bireylerin yetiştiği okullardan geçmektedir. Hal böyle olunca sağlıklı, aydın bir toplumun inşasında önemli

* Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, bilikmb@gmail.com



bir kavşak olan okul yaşantısının kalitesi, öğrenciler arasındaki ilişkilerin niteliği yalnızca ebeveynlerin değil, aynı zamanda politika üreticilerin, uygulayıcıların ve bilim insanlarının sorumluluk alanındadır. Bu araştırma tam da bu noktada okuldaki öğrenciler arasındaki zorbalık ilişkilerine yoğunlaşmaktadır. Araştırmada, okula devam eden öğrenciler arasında ki zorbalık ilişkilerinin cinsiyet özelliklerine göre değişkenliği ve sıklığı ele alınmaktadır.

Zorbalık yaş, cinsiyet, coğrafya, kültür gibi faktörlere göre değişkenlik gösterse de günümüze dek süre gelmiş; insanlığın istenmedik davranış örüntülerinden birini oluşturmaktadır. Geçmişte sosyalleşmenin doğası olarak görülen ve belki de es geçilen bu davranış biçiminin sanıldığı gibi doğal olmadığı ve kişiliğin oluşumunu olumsuz etkileyen baskın bir faktör olduğu fark edilmiş olacak ki giderek bilimsel çalışmalara konu olmaktadır. Bu davranış biçimi her ne kadar eski olsa da buna yönelik yapılan çalışmalar nispeten yeni olduğu söylenebilir. Dünyada 1970'lerden itibaren yoğunlaşan zorbalık çalışmalarının Türkiye'de çok daha geç, 2000'li yıllarda, yoğun bir şekilde çalışılmaya başlandığı görülmektedir (Özada, 2018, 1). Günümüzde birçok farklı disipline konu olan zorbalık, özellikle okul çağındaki çocuk ve gençler arasındaki yaygınlığıyla dikkat çekmektedir. Bazı araştırmalar göre bu istenmedik davranış biçimi dünyanın pek çok ülkesinde çocuklar ve ergenler arasında uyuşturucu madde kullanımı ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme sorunlarından bile daha ön sıralarda yer almaktadır (Alikasifoğlu vd, 2007, 173). Öyle ki zorbalık, gençler arasında en sık rastlanan şiddet sorunu olarak kabul edilebilir (Smokowski ve Kopasz, 2005, 101)

Akran zorbalığı ile ilgili birçok farklı tanım olmakla birlikte bu alanda bir hayli çalışması olan Olweus (1993), genel olarak akran zorbalığını, bir veya birden fazla öğrencinin, bir ya da birden fazla öğrenciyi aşırı ve sürekli bir şekilde kötü muameleye maruz bırakmaları, bu öğrencilere karşı fiziksel ve psikolojik saldırganlığı sistematik biçimde kullanmaları şeklinde ifade eder. Farrington ise güç ilişkisine dikkat çekerek akran zorbalığını, güçlü bir kişinin daha güçsüz bir kişiye uyguladığı fiziksel ya da psikolojik tekrarlayan bir baskı olarak tanımlamaktadır (Olweus, 1993, 8; Farrington, 1993, 384-387). Shore (2011) ise zorbalığı, bir kişinin daha zayıf yapıdaki diğer bir kişiye kasıtlı olarak, tekrar tekrar zarar vermesi, acı çektirmesi ve onu tehdit etmesi olarak tanımlar.

Günümüzde birçok farklı biçimde gerçekleşebilen akran zorbalığı literatürde genel olarak doğrudan ve dolaylı olarak sınıflandırılmaktadır. Fiziksel ve sözel saldırgan davranışlar doğrudan zorbalık biçimleri olarak görülürken, yalnız bırakma, dışlama, gruba almama gibi davranışlar ise dolaylı biçimde maruz kalınan zorbalıklar olarak kabul görmektedir. Öte yandan alanla ilgili çalışma yelpazesinin genişlemesiyle akran zorbalığının farklı biçimlerde de görülebileceği tespit edilmiştir. Fiziksel, sözel, duygusal, cinsel, etnik, dinsel, siber (sanal) gibi farklı biçimlerde gerçekleşebilmektedir (Kapıcı, 2004; Woods vd, 2000; Woods ve Wolke, 2003; Totan ve Yöndem, 2007; Kowalski vd, 2008; Cowie ve Jennifer, 2008; Shariff, 2008; Kartal ve Bilgin, 2009; Yodprang vd., 2009; Özkan ve Çifci, 2010; Ateş ve Yağmurlu, 2010).

Akran zorbalığıyla ilgili araştırmalara bakıldığında dünyanın farklı yerlerinde rastlanan, oldukça yaygın bir olgu olduğu anlaşılmaktadır. Okulda yaşanan akran zorbalığının dünya ölçeğinde %5 ile %41,6 arasında değiştiğine dair bulgulara rastlanmaktadır (Pişkin, 2002, 539). Shetgri'nin aktardığına göre Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF)'un on sekiz farklı ülkede 100,000 gencin katılımıyla gerçekleştirdiği bir araştırmada katılımcıların üçte ikisinin zorbalığa maruz kaldıkları tespit edilmiştir (Shetgri, 2013, 33). Benzer şekilde akran zorbalığının yaygınlığıyla ilgili olarak Amerika'daki okullarda yapılmış bir çalışmada 12-18 yaş aralığındaki öğrencilerin %28'inin okul hayatında zorbalığa maruz kaldıkları tespit edilmiştir (National Center for Education Statistics, 2011).

Yakın dönemde Türkiye'de yapılmış çalışmalara bakıldığında akran zorbalığının hala yaygın olduğu anlaşılmaktadır (Özada, 2018, 7). Sipahi'nin 2008'de yaptığı araştırmaya göre ilköğretime devam eden öğrencilerin %20,3'nün zorbalık mağduru(kurban) olduğu, %13,8'nin ise zorba olduğu saptanmıştır. Aynı araştırmaya göre zorba kızların oranı %15,1 erkeklerin oranı ise %25,1'dir. Kurban oranları ise kızlarda %41,7 erkeklerde ise %42,5 olarak tespit edilmiştir (Sipahi, 2008: 79-81). İstanbul'da yapılan bir araştırmada, okula devam eden lise öğrencilerinden %9,2'sinin zorbalık yaptığı, %22'sinin zorbalığa uğradığı, %9,4'ünün ise hem zorbalık yaptığı hem de zorbalığa uğradığı tespit edilmiştir (Alikasifoğlu vd, 2007, 176). Bir diğer benzer araştırmada öğrencilerin %31'inin en fazla sözel, %24'nün fiziksel ve %8'inin cinsel zorbalık kurbanı olduğu gözlenmiştir (Ateş ve Yağmurlu, 2010, 35).

1. Araştırmanın Amacı

Türkiye'de akranlar arasındaki zorbalığı ölçen araştırmalar gün geçtikçe artmaktadır. Mevcut çalışmalar umut vermekle beraber yapılan çalışmaların daha çok ilköğretim düzeyindeki öğrencileri konu edinmesi ve cinsiyet özellikleri yeterince dikkate almamaları önemli sınırlılıklar olarak görünmektedir. Bu



araştırma bu sınırlılıkları hesaba katarak liseye devam eden öğrencileri kapsayan ve cinsiyet özelliklerini de dikkate alan bir alan araştırmasına dayanmaktadır.

Araştırmanın amacı Van merkezdeki altı farklı liseye devam eden 9, 10, 11 ve 12. sınıf öğrencilerinin akran zorbalığına maruz kalma (kurban) ile akranlarına zorbalık yapma (zorba) konusundaki davranış biçimlerini tespit etmektir. Bu çerçevede liselerde hangi zorbalık türlerinin yaygın olduğu; zorbalığın ne sıklıkta yaşandığı ve son olarak zorbalığın cinsiyet özelliklerine göre değişkenliği araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır.

2. Materyal ve Yöntem

Araştırmanın evrenini Van kent merkezi oluştururken bu evreni temsil edecek 6 farklı okuldan öğrenciler seçilmiştir. İmkanlar dahilinde evreni temsil edebilecek nitelikte bir örneklemin oluşturulmasına çaba gösterilmiştir. Yapılan araştırmada Van kent merkezinde liseye devam eden yaklaşık 22.000 kadar öğrenci olduğu tespit edilmiş; bu öğrencileri temsilen oluşturulan 600 kişilik örneklem grubuna anket uygulanmıştır. Örneklem seçilirken her kademedeki öğrenciye ulaşılmaya çalışılmış; kız ve erkek öğrencilere eşit şekilde anket uygulanmıştır. Bu çerçevede Van merkezde bulunan farklı türdeki 6 ortaöğretim kurumundaki kız ve erkek öğrencilerle yapılmış yüz yüze görüşmelerle verilere ulaşılmıştır. Ortaöğretimin her kademesinden 25'er öğrenci örnekleme dahil edilmiş olup 9, 10, 11 ve 12. sınıfları temsilen her okulda 100 adet anket, kız ve erkek öğrencileri dengeleyecek şekilde uygulanmıştır. Anketlerin doğru şekilde doldurulması için öncesinden öğrenciler bilgilendirilmiş ve toplanan anketler tek tek kontrol edilmiştir.

Araştırmada kullanılan anket formunun ilk bölümünde öğrencilerin tanımlayıcı bilgilerini içeren sorular, ikinci bölümünde ise öğrencilerin maruz kaldıkları ve neden oldukları zorbalıkları, türleri ve sıklık düzeylerine göre belirlemeyi amaçlayan beş aşamalı likert ölçeği seçilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde, SPSS 25.0.0 (Statistical Paket for Social Sciences for Windows 25.0.0) paket programı kullanılmıştır. Bulgular öğrencilerin maruz kaldıkları ve neden oldukları zorbalıkları şeklinde iki farklı tablo eşliğinde yorumlanmıştır.

3. Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilere maruz kaldıkları zorbalıklar ile neden oldukları zorbalıklarla ilgili görüşleri alınmıştır. Zorbalıkla ilgili yöneltilen soruların biri genel diğerleri ise fiziksel, duygusal, sözel, cinsel ve siber (sanal) zorbalıklardır. Çeşitli önermeler eşliğinde ölçülen bu zorbalıkların sıklık düzeylerini ölçmek üzere seçenekler sunulmuş ve elde edilen sonuçlar üzerinden akran zorbalığının türü, sıklığı ve cinsiyet özelliklerine göre değişkenliği tespit edilmiştir.

4. Öğrencilerin Maruz Kaldıkları Zorbalıklar

Liseye devam eden öğrencilerin akranları tarafından ne tür zorbalıklara maruz kaldıkları; maruz kalınan zorbalığın ne sıklıkta gerçekleştiği ve son olarak cinsiyet özelliklerine göre zorbalığa maruz kalmanın değişkenliğini Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Öğrencilerin Cinsiyet Özelliklerine Göre Maruz Kaldıkları Akran Zorbalık Türleri

Maruz Kalınan Zorbalık	Cinsiyet	Sadece bir ya da iki kez oldu		Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu		Ortalama haftada bir kez oldu		Haftada birkaç kez oldu		Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına ne sıklıkta uğradın?	Kız	70	24,1	36	12,4	6	2,1	26	9	152	52,4
	Erkek	62	20	14	4,5	14	4,5	38	12,3	182	58,7
	Toplam	132	22	50	8,3	20	3,3	64	10,7	334	55,7
Bana aşağılayıcı isimler takıldı, alay edildi ya da kırıcı bir şekilde sataşıldı.	Kız	68	23,4	22	7,6	12	4,1	20	6,9	168	57,9
	Erkek	76	24,5	22	7,1	4	1,3	30	9,7	178	57,4
	Toplam	144	24	44	7,3	16	2,7	50	8,3	346	57,7
Diğer öğrenciler beni kasıtlı olarak kendi aralarına almadı, arkadaş gruplarından dışladı ya da tamamen yok saydı	Kız	26	9	8	2,8	2	0,7	12	4,1	242	83,4
	Erkek	28	9	2	0,6	4	1,3	12	3,9	264	85,2
	Toplam	54	9	10	1,7	6	1	24	4	506	84,3
Dövüldüm, tekmelendim, itilip kakıldım ya da kapalı bir yere kilitlendim	Kız	10	3,4	6	2,1	6	2,1	6	2,1	262	90,3
	Erkek	24	7,7	6	1,9	8	2,6	20	6,5	252	81,3
	Toplam	34	5,7	12	2	14	2,3	26	4,3	514	85,7
Diğer öğrenciler hakkımda yalanlar söyledi ya da asılsız dedikodular yaydı ve diğer	Kız	64	22,1	16	5,5	8	2,8	14	4,8	188	64,8
	Erkek	44	14,2	16	5,2	4	1,3	28	9,0	218	70,3
	Toplam	108	18	32	5,3	12	2	42	7	406	67,7



öğrencilerin benden hoşlanma- ması için çaba harcadı											
Param ya da eşyalarım çalındı ya da eşyalarım zarar verildi	Kız	46	15,9	26	9,0	6	2,1	6	2,1	206	71
	Erkek	62	20	8	2,6	12	3,9	24	7,7	204	65,8
	Toplam	108	18	34	5,7	18	3	30	5	410	68,3
İstemediğim şeyleri yapmam için tehdit edildim ya da zorlandım	Kız	18	6,2	4	1,4	0	0	6	2,1	262	90,3
	Erkek	22	7,1	4	1,3	6	1,9	10	3,2	268	86,5
	Toplam	40	6,7	8	1,3	6	1	16	2,7	530	88,3
Ailemin kökeni ya da inançlarım hakkında aşağılayıcı isimler ya da yorumlar yoluyla akran zorbalığına uğradım	Kız	24	8,3	6	2,1	8	2,8	4	1,4	248	85,5
	Erkek	28	9,0	2	0,6	2	0,6	14	4,5	264	85,2
	Toplam	52	8,7	8	1,3	10	1,7	18	3	512	85,3
İnternet (bilgisayar) ya da cep telefonum üzerinden gelen aşağılayıcı ya da kırıcı mesajlar, çağrılar ya da resimler ya da başka yollarla akran zorbalığına uğradım	Kız	26	9,0	16	5,5	8	2,8	14	4,8	226	77,9
	Erkek	20	6,5	6	1,9	6	1,9	12	3,9	266	85,8
	Toplam	46	7,7	22	3,7	14	2,3	26	4,3	492	82
Cinsel anlamı olan aşağılayıcı isimler, yorumlar ya da el hareketleriyle akran zorbalığına uğradım	Kız	20	6,9	6	2,1	8	2,8	12	4,1	244	84,1
	Erkek	28	9	12	3,9	16	5,2	40	12,9	214	69
	Toplam	48	8	18	3	24	4	52	8,7	458	76,3

Genel anlamda öğrencilerin yaşadıkları zorbalıkları ortaya koymak üzere yöneltilen “geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına ne sıklıkta uğradın?” önermesine öğrencilerin %55,7’si “geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım” yanıtını vermiştir. Verilen yanıtların toplamından %55,7’yi çıkardığımızda sıklığı değişmek üzere araştırmaya katılan öğrencilerin %44,3’ünün çeşitli düzeylerde zorbalığa maruz kaldığı görülmektedir. Cinsiyet özelliklerine göre değerlendirildiğinde kız öğrencilerin %47,6’sı ile erkek öğrencilerin %41,3’ünün akranları tarafından zorbalığa uğradıkları anlaşılmaktadır. Sıklık düzeyine bakıldığında ise kızların %9’u ile erkeklerin %12,3’ünün haftada birkaç kez olmak üzere akranları tarafından zorbalığa maruz kaldıkları anlaşılmaktadır.

Fiziksel zorbalığı tespit etmek üzere öğrencilere “dövüldüm, tekmelendim, itilip kakıldım ya da kapalı bir yere kilitlendim” önermesi yöneltilmiştir. Bu önermeye gelen cevaplar incelendiğinde yine sıklığı değişmek üzere erkek öğrencilerin %18,7’sinin, kız öğrencilerin ise %14,3’ünün fiziksel zorbalığa uğradığı görülmektedir. Toplamda ise öğrencilerin %14,3’ünün fiziksel zorbalığa maruz kaldığı tespit edilmiş bulunmaktadır. Yaşanılan fiziksel zorbalığın sıklığına bakıldığında ise bariz bir aralık olmamakla beraber sadece bir ya da iki kez oldu diyenlerin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak değerlendirilecek olunursa sıklık oranı az olsa da öğrencilerin liselerde fiziksel zorbalığa maruz kaldıkları anlaşılmaktadır.

Duygusal zorbalıkla ilgili sonuçları saptamak üzere yöneltilen “diğer öğrenciler beni kasıtlı olarak kendi aralarına almadı, arkadaş gruplarından dışladı ya da tamamen yok saydı” önermesini öğrencilerin %15,7’si kabul etmektedir. Elde edilen sonuçların cinsiyet özelliklerine göre dağılımına bakıldığında, kız öğrencilerin %16,6’sı ile erkek öğrencilerin %14,8’inin bu zorbalık türüne maruz kalığı anlaşılmaktadır. Sıklık düzeylerine bakıldığında ise kız öğrencilerin %8’i bir ay içinde iki ya da üç kez; %4,1’i haftada birkaç kez bu şiddet türüne maruz kaldığını belirtmiştir. Erkek öğrencilerdeki oranlara bakıldığında ise %4’nün ortalama haftada bir kez, %3,9’nun ise haftada birkaç kez duygusal zorbalığa uğradığı görülmektedir.

Cinsel zorbalığı saptamak üzere yöneltilen “cinsel anlamı olan aşağılayıcı isimler, yorumlar ya da el hareketleriyle akran zorbalığına uğradım” önermesi liseli öğrencilerin %23,7’si tarafından kabul edilmektedir. Diğer bir ifadeyle araştırmaya katılan neredeyse her dört öğrenciden biri cinsel zorbalığa uğradığını ifade etmiştir. Kızlarda bu oran %15,9 iken erkeklerde %31 gibi bir hayli yüksek çıkmıştır. Bu durumda cinsel zorbalığın erkeklerde daha sık yaşandığı ve nispeten yaygın olduğu söylenebilir.

Son yıllarda gelişen ve giderek yaygınlaşan bir diğer zorbalık türü siber (sanal) zorbalıktır. Sosyal medya üzerinden veya mesaj vb. siber yollarla akranları tarafından maruz kalınan bu zorbalık türünün yaygınlığını saptamak üzere öğrencilere sorular yöneltilmiştir. Bu sorulardan biri olan, “internet (bilgisayar) ya da cep telefonum üzerinden gelen aşağılayıcı ya da kırıcı mesajlar, çağrılar ya da resimler ya da başka yollarla akran zorbalığına uğradım” önermesine, sıklığı değişmek üzere öğrencilerin %18’inin katıldığı gözlenmiştir. Kızlarda bu oran %22,1 iken erkeklerde %14,2’dir. Bu oranlar kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla sanal zorbalığa daha çok maruz kaldıkları görülmektedir. Yaşanılan bu zorbalığın sıklık düzeylerine bakıldığında haftada birkaç kez oldu diyenlerin oranı diğer sıklık düzeylerinden daha fazla olduğu (%7,7) tespit edilmiştir.



Daha etraflı tespitlerde bulunmak üzere öğrencilere yöneltilen “Ailemin kökeni ya da inançlarım hakkında aşağılayıcı isimler ya da yorumlar yoluyla akran zorbalığına uğradım” önermesine öğrencilerin %14,7’si katılmaktadır. Benzer şekilde “İstemediğim şeyleri yapmam için tehdit edildim ya da zorlandım” diyenlerin oranı %11,7; “Param ya da eşyalarım çalındı ya da eşyalarım zarar verildi” diyenlerin oranı ise %32,3 olarak tespit edilmiştir.

5. Öğrencilerin Neden Oldukları Zorbalıklar

Akran zorbalığı çalışmalarında genellikle mağdurlara yönelik tespitler yapılır failer ise göz ardı edilir. Oysa akran zorbalığı tek taraflı gerçekleşen bir durum değil. Zorbalığa uğrayan öğrencileri öbür taraftan zorbalığa da neden olabilmektedirler. Dolayısıyla araştırma kapsamında öğrencilere yalnızca uğradıkları zorbalıklar değil aynı zamanda neden oldukları zorbalıklar ve sıklık düzeyleri de öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede araştırmaya katılan öğrencilerin mağduru oldukları zorbalık türlerinin aynısını kendi akranlarına uygulama düzeyleri sorgulanmış ve oranlar Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Öğrencilerin Cinsiyet Özelliklerine Göre Neden Oldukları Akran Zorbalık Türleri

Başkasına Uyguladığı Zorbalık	Cinsiyet	Sadece bir ya da iki kez oldu		Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu		Ortalama haftada bir kez oldu		Haftada birkaç kez oldu		Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığı yapmadım	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına neden oldum?	Kız	44	15,2	14	4,8	10	3,4	12	4,1	210	72,4
	Erkek	58	18,7	16	5,2	14	4,5	22	7,1	200	64,5
	Toplam	102	17	30	5	24	4	34	5,7	410	68,3
Başkasına aşağılayıcı isimler taktım, alay ettim ya da kırıcı bir şekilde sataştım.	Kız	60	20,7	20	6,9	6	2,1	24	8,3	180	62,1
	Erkek	60	19,4	24	7,7	28	9	42	13,5	156	50,3
	Toplam	120	20	44	7,3	34	5,7	66	11	336	56
Başka bir öğrenciyi kasıtlı olarak kendi grubuma almadım, arkadaş grubumdan dışladım ya da tamamen yok saydım	Kız	36	12,4	6	2,1	2	0,7	14	4,8	232	80,0
	Erkek	42	13,5	12	3,9	6	1,9	18	5,8	232	74,8
	Toplam	78	13	18	3	8	1,3	32	5,3	464	77,3
Okuldan birini dövdüm, tekmeledim, ittim ya da kapalı bir yere kilitledim.	Kız	20	6,9	4	1,4	2	0,7	12	4,1	252	86,9
	Erkek	38	12,3	18	5,8	6	1,9	28	9	220	71
	Toplam	58	9,7	22	3,7	8	1,3	40	6,7	472	78,7
Öğrenci ve/veya öğrenciler hakkında yalanlar söyledim ya da asılsız dedikodular yaydım.	Kız	12	4,1	4	1,4	4	1,4	12	4,1	258	89
	Erkek	14	4,5	2	0,6	2	0,6	20	6,5	272	87,7
	Toplam	26	4,3	6	1	6	1	32	5,3	530	88,3
Başka birinin parasını zorla aldım veya eşyasına zarar verdim	Kız	6	2,1	0	0	0	0	2	0,7	282	97,2
	Erkek	10	3,2	4	1,3	2	0,6	14	4,5	280	90,3
	Toplam	16	2,7	4	0,7	2	0,3	16	2,7	562	93,7
Başkasına istemediği bir şeyi yaptırmak için tehdit ettim ya da zorladım	Kız	4	1,4	2	0,7	2	0,7	6	2,1	276	95,2
	Erkek	28	9	10	3,2	6	1,9	22	7,1	244	78,7
	Toplam	32	5,3	12	2	8	1,3	28	4,7	520	86,7
Bir başkasının aile kökeni ya da inançları hakkında aşağılayıcı isimler ya da yorumlarda bulundum	Kız	22	7,6	4	1,4	0	0	2	0,7	262	90,3
	Erkek	26	8,4	8	2,6	6	1,9	14	4,5	259	82,6
	Toplam	48	8	12	2	6	1	16	2,7	518	86,3
İnternet (bilgisayar) ya da cep telefonu üzerinden aşağılayıcı ya da kırıcı mesajlar, çağrılar ya da resimler ya da başka yollarla akran zorbalığı yaptım	Kız	16	5,5	4	1,4	8	2,8	8	2,8	254	87,6
	Erkek	28	9	14	4,5	6	1,9	12	3,9	250	80,6
	Toplam	44	7,3	18	3	14	2,3	20	3,3	504	84
Cinsel anlamı olan aşağılayıcı isimler, yorumlar ya da el hareketlere akranlarıma zorbalık yaptım	Kız	8	2,8	8	2,8	4	1,4	10	3,4	260	89,7
	Erkek	18	5,8	12	3,9	18	5,8	26	8,4	236	76,1
	Toplam	26	4,3	20	3,3	22	3,7	36	6	496	82,7

Genel anlamda öğrencilerin zorbalık yapıp yapmadığını öğrenmek üzere yöneltilen “geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına neden oldum” önermesine katılımcıların %68,3’ü “geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığı yapmadım” seçeneğini uygun görürken; geriye kalan %31,7’si sıklığı değişmek üzere akranlarına zorbalıkta bulunduğunu kabul etmiştir. Cinsiyet özelliklerine göre değerlendirdiğimizde erkeklerde bu oranın daha fazla olduğu görülmektedir. Kız öğrencilerin %27,6’sı erkek öğrencilerin ise



%35,5'i geçtiğimiz aylarda akranlarına zorbalık yaptığını kabul etmiştir. Sıklık oranlarına bakıldığında kızların %15,2'si, erkeklerin ise %18,7'si sadece bir ya da iki kez zorbalık yaptığını ifade etmiştir.

Öğrencilerin, "okuldan birini dövdüm, tekmeledim, ittim ya da kapalı bir yere kilitledim" önermesiyle fiziksel zorbalığa neden olup olmadıkları sorgulandığında, %21,3'nün akranlarına fiziksel olarak zorbalıkta bulunduğu görülmüştür. Ayrıca bu zorbalığı, erkeklerin (%29), kızlardan(%13,1) daha fazla uyguladıkları tespit edilmiştir. Benzer şekilde duygusal zorbalıkla ilgili olarak yöneltilen "başka bir öğrenciyi kasıtlı olarak kendi grubuma almadım, arkadaş grubumdan dışladım ya da tamamen yok saydım" önermesini öğrencilerin %22,7'si kabul etmiştir. Yine benzer şekilde erkeklerin (%25,2) kızlardan (%20) daha fazla bu zorbalığa neden oldukları gözlenmiştir. Ayrıca sadece bir ya da iki kez oldu diyenlerin (%13) daha yoğunlukta olduğu saptanmıştır.

Cinsel zorbalığı ortaya koymak üzere yöneltilen "cinsel anlamı olan aşağılayıcı isimler, yorumlar ya da el hareketlere akranlarıma zorbalık yaptım" önermesini araştırmaya katılan liseli öğrencilerin %17,3'ü kabullenmiştir. Erkeklerde (%23,9) bu oran kızlardan (%10,3) bir hayli fazla olduğu, ayrıca ortalama haftada bir kez oldu diyenlerin yoğunlukta olduğu görülmüştür. Siber (sanal) zorbalıkla ilgili sonuçları incelediğinde erkeklerin %19,4'nün, kızların ise %12,4'nün internet (bilgisayar) ya da cep telefonu üzerinden aşağılayıcı ya da kırıcı mesajlar, çağrılar, resimler ya da başka yollarla akran zorbalığı yaptığı saptanmıştır. Benzer şekilde erkeklerin kızlardan daha fazla sanal zorbalığa başvurdukları görülmüştür.

Son olarak "Bir başkasının aile kökeni ya da inançları hakkında aşağılayıcı isimler ya da yorumlarda bulundum" diyenlerin %13,7; "başkasına istemediği bir şeyi yaptırmak için tehdit ettim ya da zorladım" diyen liseli öğrencilerin %13,3 oranında olduğu saptanmıştır. Benzer şekilde "başka birinin parasını zorla aldım veya eşyasına zarar verdim" diyenlerin %13,3 olduğu; "Öğrenci ve/veya öğrenciler hakkında yalanlar söyledim ya da asılsız dedikodular yaydım" diyenlerin ise %11,7 oranında oldukları tespit edilmiştir.

6. Değerlendirme ve Sonuç

Akran zorbalığının liseye devam eden öğrenciler arasındaki boyutunu ve sıklık düzeyini saptamaya çalışan araştırma, fiziksel, sözel, duygusal, cinsel ve siber (sanal) zorbalık türlerinin bu çağdaki öğrenciler arasındaki yaygınlığını ve cinsiyet özelliklerine göre değişkenliğini incelemiş ve dikkat çeken sonuçlara ulaşmıştır. Araştırma öğrencilerin akranları tarafından uğradıkları zorbalıkları türlerini ele alırken madalyonun her iki tarafına bakmaya çalışmıştır. Bu bağlamda öğrencilerin zorbalığa uğrayan kurban taraflarıyla beraber akranlarına zorbalıkta bulunabilen zorba taraflarına da bakılmıştır.

Elde edilen sonuçlara baktığımızda genel olarak araştırmaya dahil olan öğrencilerin %44,3'ünün çeşitli düzeylerde zorbalığa maruz kaldığını görmekteyiz. Cinsiyet özelliklerine göre değerlendirildiğinde kız öğrencilerin %47,6'sı ile erkek öğrencilerin %41,3'ünün akranları tarafından zorbalığa uğradıkları anlaşılmaktadır. Sıklık düzeyine bakıldığında ise kızların %9'u ile erkeklerin %12,3'ünün haftada birkaç kez olmak üzere akranları tarafından zorbalığa maruz kalmışlardır. Öbür taraftan genel anlamda araştırmaya katılan öğrencilerin %31,7'si sıklığı değişmek üzere akranlarına zorbalıkta bulunduğu araştırma ile saptanmıştır. Cinsiyet özelliklerine göre değerlendirdiğimizde erkeklerde bu oranın daha fazla olduğu; kız öğrencilerinin %27,6'sı erkek öğrencilerin ise %35,5'i geçtiğimiz aylarda akranlarına zorbalık yaptığı anlaşılmaktadır.

Travma yaratma olasılığı diğer zorbalık türlerinden daha fazla olabilen fiziksel zorbalığı tespit etmek üzere öğrencilere yöneltilen "dövdüm, tekmeledim, itilip kakıldım ya da kapalı bir yere kilitlendim" önermesine sıklığı değişmek üzere erkek öğrencilerin %18,7'sinin, kız öğrencilerin ise %14,3'ünün uğradığı tespit edilmiştir. "okuldan birini dövdüm, tekmeledim, ittim ya da kapalı bir yere kilitledim" önermesiyle bu kez fiziksel zorbalığa neden olan öğrenci oranını tespit etmek için yöneltilen önermeyi öğrencilerin %21,3'nün onayladıkları bir diğer ifadeyle araştırmaya katılan her on öğrenciden ikisinin akranlarına fiziksel zorbalıkta bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu zorbalığı erkeklerin kızlardan daha fazla uyguladıkları anlaşılmaktadır. Benzer şekilde duygusal zorbalıkla ilgili olarak yöneltilen "başka bir öğrenciyi kasıtlı olarak kendi grubuma almadım, arkadaş grubumdan dışladım ya da tamamen yok saydım" önermesini öğrencilerin %22,7'si kabul etmiştir.

Bir diğer zorbalık türü olan duygusal zorbalıkla ilgili sonuçları saptamak üzere yöneltilen "diğer öğrenciler beni kasıtlı olarak kendi aralarına almadı, arkadaş gruplarından dışladı ya da tamamen yok saydı" önermesini öğrencilerin %15,7'si kabul etmektedir. Elde edilen sonuçların cinsiyet özelliklerine göre dağılımına bakıldığında, kız öğrencilerin %16,6'sı ile erkek öğrencilerin %14,8'inin bu zorbalık türüne maruz kalığı anlaşılmaktadır. Akranlarına duygusal zorbalık yapmakla ilgili sonuçlardan ise %22,7'sinin çeşitli sıklık düzeylerinde akranlarına duygusal zorbalıkta bulunduğu tespit edilmiştir.



Bir diğer çarpıcı sonuç cinsel zorbalıkla ilgili tespitlerdir. Katılımcılara yöneltilen “cinsel anlamı olan aşağılayıcı isimler, yorumlar ya da el hareketlere akranlarıma zorbalık yaptım” önermesini öğrencilerin %17,3’ü kabullenmektedir. Erkeklerde(%23,9) bu oran kızlardan(%10,3) bir hayli fazla olduğu, ayrıca ortalama haftada bir kez oldu diyenlerin yoğunlukta olduğu anlaşılmaktadır. Benzer şekilde akranlarına cinsel zorbalıkta bulunanlara baktığımızda liseli öğrencilerin %23,7’sinin çeşitli düzeylerde akranlarına cinsel zorbalıkta buldukları araştırmayla tespit edilmiştir. Sonuçlar değerlendirilecek olunursa araştırmaya katılan neredeyse her dört öğrenciden birisinin cinsel zorbalığa uğradığı benzer şekilde cinsel zorbalığa neden olduğu anlaşılmaktadır. Cinsiyet özelliklerine göre değerlendirildiğinde ise cinsel zorbalığın erkeklerde daha sık yaşandığı ve nispeten yaygın olduğu söylenebilir.

Giderek yaygın bir zorbalık türüne dönüşen siber(sanal) zorbalıkla ilgili sonuçlarda yine çarpıcı olup dikkate alınması gerekmektedir. Elde edilen sonuçlara göre erkeklerin %19,4’nün, kızların ise %12,4’nün internet (bilgisayar) ya da cep telefonu üzerinden aşağılayıcı ya da kırıcı mesajlar, çağrılar ya da başka yollarla akran zorbalığı yaptığı saptanmıştır. Benzer şekilde erkeklerin kızlardan daha fazla sanal zorbalığa başvurdukları araştırmadan elde edilen sonuçlardan anlaşılmaktadır.

Son olarak öğrencilere yöneltilen “bir başkasının aile kökeni ya da inançları hakkında aşağılayıcı isimler ya da yorumlarda bulundum” diyenlerin %13,7; “başkasına istemediği bir şeyi yaptırmak için tehdit ettim ya da zorladım” diyen liseli öğrencilerin %13,3 oranında olduğu saptanmıştır. “başka birinin parasını zorla aldım veya eşyasına zarar verdim” diyenlerin %13,3 ve “öğrenci ve/veya öğrenciler hakkında yalanlar söyledim ya da asılsız dedikodular yaydım” diyenlerin ise %11,7 oranında oldukları bu araştırma ile tespit edilmiştir.

Nihayetinde gerek önceki araştırma sonuçları gerekse de bu araştırma ile elde edilen sonuçlara bakıldığında akran zorbalığının okullarda hala yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Yaşanan zorbalıkların öğrencilerin kişiliğini olumsuz yönde etkilediğini yeniden vurgulamakla beraber okuldaki zorbalığın yalnızca mağdurların değil tüm okulun problemi olduğunu belirtmek gerekir. Dolayısıyla alandaki bilimsel çalışmaları göz önüne alarak, aile, okul, öğretmen ve öğrencinin paydaş olabileceği; Türkiye’ye uygun bir müdahale programının geliştirilmesi gerekir. Konunun önemi ve gerekli müdahalelerin tartışılması ve politika üretme aşamalarında da sağlık, eğitim ve psikoloji alanlarından uzmanlar ortaklaşa çalışmalıdırlar.

KAYNAKÇA

- Alikasifoglu, M., Erginoz, E., Ercan, O., Uysal, O., Kaymak, D. A., & Ilter, O. (2004). Violent behaviour among Turkish high school students and correlates of physical fighting. *The European Journal of Public Health, 14*(2), 173-177.
- Ates, A. D., & Yağmurlu, B. (2010). Examining victimization in Turkish schools. *European Journal of Educational Studies, 2*(1), 31-37.
- Cowie, H. ve Jennifer, D. (2008). *New perspectives on bullying*. McGraw-Hill Education (UK).
- Farrington, D. P. (1993). Understanding and preventing bullying. *Crime and justice*, (Ed., M. Tonry). Chicago: University of Chicago Press. 17, 381-458.
- Kapçı E. G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 37*(1), 1-13.
- Kartal, H., & Bilgin, A. (2009). İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenler ve Öğrenim Gören Öğrencilerin Zorbalığa Yönelik Görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 7*(3), 539-562.
- Kowalski, R. M. ve Giumetti, G. W. (2017). Bullying in the digital age. In *Cybercrime and its victims* (s. 167-186). Routledge.
- National Center For Education Statistics (2011). *The Condition of Education 2011* (Ed. Gretchen Hannes). U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: what we know and what we can do*. Malden: Blackwell Publishing.
- Özad, A. (2018). *Gençlerin Demografik Özellikleri, Aile ve Arkadaşlık İlişkileri ile Okul Yaşamının Akran Zorbalığına Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Özkan, Y. ve Çıfci, E. G. (2010). Peer Bullying in Primary Schools in Low Socio-Economic Level. *Ilkogretim Online, 9*(2).
- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 2*(2), 531-562.
- Shariff, S. (2008). *Cyber-bullying: Issues and solutions for the school, the classroom and the home*. Routledge.
- Shetgiri R. (2013). Bullying and victimization among children. *Adv Pediatr, 60* (1): 3351.
- Shore, K. (2011). *The ABC's of Bullying Prevention: A Comprehensive Schoolwide Approach, A Resource Manual, Rev.* National Professional Resources Inc./Dude Publishing.
- Smokowski, P. R., & Kopasz, K. H. (2005). Bullying in school: An overview of types, effects, family characteristics, and intervention strategies. *Children & Schools, 27*(2), 101-110.
- Tıpırdamaz Sipahi, H. (2008). İzmir ili Bornova ilçesinde ilköğretim 6. ve 7. sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı, etkileyen ve eşlik eden faktörler, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Totan, T. ve Yöndem, Z. D. (2007). Ergenlerde Zorbalığın Anne Baba ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi, 8*(2), 53-68.
- Wolke, D., Woods, S., Bloomfield, L., ve Karstadt, L. (2000). The association between direct and relational bullying and behaviour problems among primary school children. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines, 41*(8), 989-1002.
- Woods, S., ve Wolke, D. (2004). Direct and relational bullying among primary school children and academic achievement. *Journal of school psychology, 42*(2), 135-155.
- Yodprang, B. (2007). *Bullying among lower secondary school students in Pattani Province*. Doctoral dissertation, Prince of Songkla University.